

ВОЄННА ПОВСЯКДЕННІСТЬ ЖІНОК УКРАЇНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ XVI-XVII СТ.

Історія воєн, походів, конфліктів, що відбувалися в українських землях у XVI–XVII ст., головним чином розкривалися і зображувалися чоловічими очима й ідентифікувалися з чоловіком-воїном. У вітчизняній історіографії уже наявна певна кількість праць, де українську жінку описано на тлі військового повсякдення, схарактеризовано її роль у суспільному житті, показано як повноправного суб'єкта історичного процесу, проаналізовано складні і суперечливі шлюбно-сімейні відносини, які на «українному» пограниччі характеризувалися демократичністю, ігноруванням шлюбно-сімейних приписів, особливо церковних. Такий підхід дозволяє сучасним дослідникам сформулювати уявлення про нові контексти присутності «жіночого» в культурному просторі ранньомодерної України та простежити еволюцію історико-фемінологічних поглядів на унікальний для європейської соціокультурної традиції досвід участі жінок вищих суспільних станів у збройних протистояннях XVI – першої половини XVII століття.

Однією з перших в українській історіографії цю тему розвивала історикиня Наталія Мірза-Авакянц у праці «Українська жінка в XVI-XVII ст.» (Полтава, 1920). Дослідниця почала активно розробляти різні аспекти феномена воєнної повсякденності «українного» пограниччя XVI–XVII ст., як-от фронтова і тилова повсякденність (під фронтовою повсякденністю розуміються війни та збройні конфлікти, тиловою – реалії, що їх супроводжували, – розквартирування військ, реквізиції, військові заготовки, військово-санітарну діяльність тощо), з'ясовувала питання участі українських жінок у локальних збройних конфліктах пограничної шляхти – наїздах, а також у повітових, воєводських та крайових посполитих ополченнях ранньомодерної доби.

Наталія Мірза-Авакянц ґрунтовно опрацювала актові книги гродського та земського суду і на їхній основі зробила висновок про статус української жінки. Очевидно, Н. Мірза-Авакянц у майбутньому планувала написати історію української жінки. Вчена відзначала її індивідуальність, самостійність та повноправність, на відміну від московської (російської) жінки, хоча це переважно стосувалося жінок-аристократок. Характеризуючи високий статус української жінки, дослідниця наголошувала, що вона своїм суспільним положенням мало відрізнялася від чоловіка (крім права обіймати державні посади, посад, пов'язаних із володінням землею і відбуванням військової служби, та й обмежена була в праві спадщини).

Присутність жіночого повсякдення в культурному просторі «українного» пограниччя стає особливо помітною на тлі воєн і збройних локальних конфліктів XVI–XVII ст. Особливо це стосувалося південної України, близької до степу. Умови життя надзвичайно впливали на жіночі характери, робили їх енергійними, активними, самостійними, адже не раз жінка виїжджала разом із чоловіком розвідати про ворога, брала участь в походах, сама командувала «наїздами» (напади шляхтичів на маєтки сусідів), що кінчалися не рідко кривавими бійками.

Насичений сценаріями жіночої активності культурний простір Нижньої Наддніпрянщини, очевидно, і був одним із тих каталізаторів, які спричинили появу дискурсу про сильну, войовничу жінку-шляхтянку «українного» пограниччя. У таких умовах, де сила панувала над правом, зброя, а не закон розв'язувала більшість суперечок, виховувалися люди сильні й енергійні, які могли оборонитись і від чужих, та й від своїх. Подібні обставини життя відбивалися не лише на чоловіках, а й на жіноцтві, і через те тогочасна українка виявляла войовничість і демонструвала навички вправно користуватися зброєю, а в її вдачі помічаємо ту ж силу та енергію, що й у чоловіка.